

NONASP MODERN

(Sigles XVI-XVII) Manolo Freixa Bondia

S'instaura a Espanya la dinastia dels Àustria. Regnaran durant aquest període: Carles I, Felip II Felip III, Felip IV i Carles II. Espanya continuarà la conquesta per Amèrica. Un altre esdeveniment important serà l'Alçament de Catalunya contra Felip IV i la Guerra dels Segadors que afectaran en gran manera a Nonasp.

Els cultius continuaven sent els mateixos de segles anteriors: cereals, olivera, vinya, figueres, plantes tèxtils, productes d'horta i fruiters. El safrà va continuar conreant perquè era un producte molt apreciat, i es va donar una gran extensió a la morera, com a base d'alimentació dels cucs de seda.

La sal era un aliment bàsic i imprescindible per als homes i l'economia. Fitxa en els àpats de les persones, aliment de bestiar, emprada en la conservació d'aliments peribles i altres aplicacions.

S'anava desenvolupant la cria del bestiar, sobretot l'oví, i la transhumància era habitual. Va continuar l'aprofitament del bosc.

Les activitats dels artesans de l'època estan relacionades amb l'elaboració de productes naturals o amb els serveis. Així tenim moliners d'oli, de vi i de farina, terrissaires, planter, carnisers, paletes, barbers, hostalers i apotecaris. De treballs en metall tenim ferrers i calderers. De la fusta boters i fusters. Del cuir i la pell adobers i sabaters. I treballant la llana i teixits apareixen teixidors i sastres. La majoria d'aquests artesans produïen per a les necessitats locals i només es comerciava fora de la comarca amb excedents de productes com l'oli, el vi, el safrà o la seda. El mercat principal va ser Tortosa durant segles i l'Ebre va continuar tenint molta importància per al comerç aragonès, donades les dificultats per al transport terrestre.

S'aplicaven impostos al carbó, espelmes de saïm, carn, oli, vi, vinagre, sal i cartes.

Hi va haver diverses epidèmies dels anys 1507 al 1510 i entre 1519 i 1533, continuant l'1558 al 1565 i de 1581-1608.

Per renúncia de Mathias Altés, el Capítol de Sant Joan de Jerusalem de Casp presenta a Gabriel Altés el dia 4 gener 1502 com Beneficiat de l'Església de Nonasp. En morir aquest, es dona llicència per regir la Cura a D. Pedro Artal Turlan el 27 novembre 1534.

Joan de Godia, mercader de Saragossa relacionat amb Nonasp i emparentat amb els Altés va fundar un Benefici en l'Altar Major de l'Església de Sant Bartomeu designant patrons d'aquesta Capellania o Benefici als Jurats de la Vila.

El mes de maig de 1535 visita Nonasp el Cas-

tellà d'Amposta, fra Joan d'Aragó, el qual rep la visita de l'Alcalde de la Pobla perquè li concedís la seva autorització per deixar-los fer un molí per moldre olives. Aixeca l'acta corresponent el notari Pere Turlan de Nonasp.

Algunes de les condicions que s'estipulen i per les quals es estipularien també les del molí que estava situat a l'actual plaça de Sant Bartomeu eren les següents:

- Que cada veí pugui moldre 7 fanèques de olives (12 almuts la faneca).

- Al molí s'han de moldre les olives de tots els veïns del lloc i de qualsevol terrinent foraster. No obstant això, si volen pagar un dret conegut com "de la motllura", llavors poden anar a altres molins.

- Totes les olives que rep el senyor, en raó dels seus drets sobre les terres del terme, s'han de moldre en aquell molí.

Les prestacions que es satisfien al Castellà d'Amposta i els drets que aquest tenia en cada terme eren recollits en un document anomenat "Cap breu".

Aquestes eren algunes de les obligacions:

- Els Jurats reconeixien que tots els naturals del lloc eren veritables vassalls de l'Il·lustríssim senyor Castellà d'Amposta en nom i per la religió de Sant Joan de Jerusalem.

- Declaren satisfer, per la possessió general de totes les heretats ermes, cultius, cases i llocs, 9 cafisos (1 cafís eren 168kg) de gra.

- Li lliuren també la desena part de tots els grans.

- Li satisfan la desena part de cabrits i bens.

- De les olives, la desena part.

- Del safrà, un setzena part.

- De la verema, una desena part.

- Per un forn de coure pa, 36 sous cada any.

- Pel molí d'oli, 6 sous.

Hi havia també en Nonasp un molí fariner al Cap de l'Horta i un forn de coure pa al carrer del Forn.

Els pesos i mesures que s'aplicaven eren les següents:

Mesures de capacitat

- El càntir d'oli de 44 litres.

- La faneca rasa de 12 almuts, per a tot tipus de gra.

- La faneca de ferro Cubert de 9 almuts, només per faves.

- Per al vi declaren: la vella de 28 lliures; la de estudi de 26; i la sisada, de 22.

Pesos

- Quant a l'arrova es distingeix entre la de 36 lliures (per cànem, figues, panses, etc.); la de 34 (ferro, bacallà, arròs, etc.) i la de 30 per a l'oli.

- Respecte a la carn i el peix, es diu que la lliura de carn equival a 36 unces i de peix a 18.

1 arrova = 10,4 kg 1 lliura carnissera = 36 unces = 1.200 g 1 unça = 33,33 g.

Mesures de longitud

- Es declara la alna que equival a quatre pams.

Sobre el 1556 devia ser una època conflictiva a causa del bandolerisme i desobediències contra el poder senyorial. Aquestes eren algunes de les normes que manaven en els bàndols d'aquella època:

- Que cap persona de qualsevol estat o condició que sigui, pugui entrar a la Vila amb escopeta de metxa encesa, ni amb pedra foguera que vingui armat sota pena d'estar 30 dies pres.

- Que cap veí sigui agosarat d'acollir a casa seva, corral o mas ni en una altra part, ni pública ni secretament home bandoler ni de mal viure, sota pena de la pèrdua de béns i la persona a mercè del Senyor.

- Que cap sigui agosarat d'apedregar i tirar pedres pels carrers de la Vila, ni llençar a finestres o una altra part pedrades.

- Que cap sigui agosarat mentre se celebrin els Oficis Divins, Missa i Vespres, estar jugant a cap joc sota pena de 5 sous per cada un que ho fes per cada vegada.

Bandolers

Que cap sigui agosarat de pescar amb cap mà, xarxes, ni d'una altra manera, sinó només amb canyes, sota pena de 60 sous i les xarxes perdudes.

- Que cap persona sigui agosarada de vendre a la Vila i els seus termes conills més d'un sou cada conill, i perdiu vella a 15 diners; perdigana a 10 diners i lliura de barbs a 8 diners; lliura de madrilles a 7 diners

sota pena per cada vegada que es fes de 5 sous jaqueses.

- Que cap sigui agosarat portar armes ofensives i defensives de nit a la Vila, sinó només punyal, i els que el contrari facin, incorrin en pena de 10 sous jaqueses per cada vegada.

En alguns pobles apareixen llocs on són penjats aquells que van contra la llei. Era el lloc on es penjava als bandits i bandolers. Generalment es buscava un lloc alt des d'on la gent del poble pogués veure les figures dels cossos penjats. Batea té el topònim Tossal de les Forques, Gandesa al Coll de les Forques, Favara el barranc de la Forca, i en Nonasp la partida de les Forques. Rebien els sagraments de la penitència, no eren sepultats, consumits al patíbul i menjats pels animals. Amb llicència eren sepultats els seus ossos al cementiri.

En 1561 amb destinació a la seva campanar, el Consell va contractar la construcció d'un rellotge amb el rellotger maellà Joan de Roda.

A la mort del Beneficiat Joseph Ponz, es designa la Cura a favor de Jacinto Cortés el 12 de febrer de 1565. En 1571 ho serà Miguel Altés. Els Beneficis se solien fundar en morir, de la seva herència i pels nomenats en el testament com que havien de dur a terme els termes testamentaris.

En 1587 Nonasp té 986 habitants i alguns cognoms d'aquesta època són: Taberner, Torner, Sanou, Cochi, Sastre, Ràfels, Godia, Rosell, Andreu, Ros, Ciercoles, Montesino, Xiner, Martínez, Pomar, Albiac, Giner, Grañena, Turlan, Arbones i Tortorent.

En 1588 de la Casa Pairal de Nonasp dels Infanzones de Turlan es diu: "*Que al•lego l'existència des de temps immemorial en el referit lloc de Nonasp havia hagut i hi havia un antiquíssim Casal i Llinatge d'Infanzones de cognom i renom de Turlan situat a la plaça de l'esmentat lloc, al costat de l'Església de Sant Bartomeu, i que guanyaven i van gaudir de la Infanzonia d'aquest Casal, així en Nonasp com fora d'aquest poble*"

En Nonasp es troba ressenyat (segons documents del Bisbat), a l'Església de Sant Bartomeu i cita "el escudeller" per a enterraments dins de l'Església d'aquesta família i d'un altar familiar amb diversos escuts dels Turlan, el document diu així: "*Les dites Infanzones i de la dita Casal i Solar del dit lloc de Nonasp dels quals com a veritables Senyors i Posseïdors de tal semblant Capella solen, poden i acostumen fer en la dita Capella i Retaule d'ella, han estat i estan per tot dit temps fins a present contínuament diversos escuts d'aquestes Armes dels Turlanes Infanzones sobre aquest i en ella i en cadascuna d'elles les insígnies i armes dalt especificades, denotant per elles haver estat edificada*"

Casa dels “Turlanes Infanzones”

pels dits Infanzones Turlanes predecessors .”

En 1592 són Jurats de Nonasp, Tomàs Torner i Miguel Andreu.

En la Visita Pastoral d'aquest mateix any es diu: *“En l'Església un Retaule Gran de Pinzell (llenç) en l'Altar Major dedicat a Sant Bartomeu enmig d'un Tabernáculo Antic on es conserva el Santíssim Sagrament ia sobre una imatge d'una Mare de Déu de paquet (talla). Al costat de l'Evangelí, al costat del Púlpit un Altar amb un Retaule Vell dedicat a Sant Miquel. Més avall, al costat del Cor hi ha un Altar dedicat a les Ànimes amb Retaule de Pinzell. Al costat de l'Epístola (Altar Major) hi ha un altre Altar sota la invocació de Nostra Senyora de Gràcia, on hi ha un Retaule Pintat a Llenç. Més endavant hi ha una Capella de Volta sota la invocació de la Verge del Rosari, amb un Retaule de Pinzell Gran, és coneguda com la de “Els Turlan”.*

“Es troba una Ermita de NS de les Dues Aigües la qual està en el terme d'aquest lloc a l'Horta en el qual ha de renda 8 lliures d'oli i 15 o 20 llibres. Té un Retaule de Llenç Pintat i una senyora de Culte amb un Nen Jesús. Té dues Corones de plata, dues casulles una blanca de domàs i una alba, estovalles i un missal, la qual cosa amb l'almoïna que rep està a càrrec de Francisco Grañena Lluerna, porten cabals els comptes”

En la Visita Pastoral de 1595, se cita *“l'Hospital i es demana que encara que es mantingui d'almoïnes es faci una estança a part, perquè les dones no estiguin amb els homes. Fora del Portal al costat de l'Hospital hi ha una Ermita de Sant Sebastià , no té renda més que almoïnes, porten cabals els comptes “.*

En 1599 es construeix la nau nord de l'Església Parroquial tancant el camí als Senyors del Castell per la porta en el seu costat nord i deixant la porta principal per a tothom.

Felip III, en 1609, decreta l'expulsió dels moriscos (musulmans que van romandre en els territoris conquistats i que van conservar la seva religió, la seva llengua i els seus costums). A la fi de 1610 va començar l'expulsió pel port dels Alfacs. De Mequinensa eren 265, de Casp 740, de Fraga 205, d'Alcanyís 1905, de Riba-roja 315, de Flix 260, d'Ascó 800, etc. No es tenen dades de què haguessin pogut sortir de Nonasp. Entre Aragó i Catalunya van ser 70.000 i uns 313.000 de tot Espanya.

Eren tres religions enfrontades: la cristiana, la jueva i la mahometana. Aquest enfrontament es va encendre entre la jueva i la cristiana a la fi del segle XIV. Van saquejar i van assassinar jueus per tot el país. Les lleis discriminatòries sortien constantment avalades per la consigna: o baptisme o exili, fins que l'any 1492 els Reis Catòlics van ordenar la seva expulsió.

Els moriscos no van escapar a aquestes lleis, a principis del segle XV se'ls prohibia l'ús de llibres religiosos, de la seva llengua, de la seva escriptura, el nom musulmà familiar, instruments de música típics, cançons, balls, festes, etc. Es prohibia també l'educació dels nens per mestres moriscos. Per contra se'ls obligava a assistir als oficis religiosos sota estricta vigilància i rigorós control del rector, ja batejar els nens i posar-los noms cristians, a l'assistència del catecisme, a menjar carn de porc i a beure vi, a maleir a Mahoma,

Expulsió dels moriscos per Felip III

etc.

Molts van fugir a Fraga i d'allí a altres llocs mahometans per tal de recuperar la llibertat. Els moriscos eren veritables mestres en l'art de l'agricultura, especialment en l'horta. També destacaven com petits industrials casolans de tots els productes procedents o relacionats amb el camp: oli, gra, seda, cànem, lli, etc. Feien també ceràmica, teules, cistelles, canyissos, etc. Les conseqüències de la seva expulsió es poden deduir: perjudicis als Senyors i pobles, i terres abandonades. Es va publicar un decret que declarava lliure de servei militar a qualsevol home que es dedicués a l'agricultura i que voldria treballar les terres abandonades.

A principis del segle XVII, el bandolerisme seguia constituint un greu problema per als pobles d'aquesta zona. Fins a tal extrem va arribar la situació, que en 1613 es van crear unes milícies per auxiliar les forces reals i senyoriales en la lluita contra la delinqüència i el bandolerisme.

Tots els veïns estaven obligats a prestar el seu servei en aquesta milícia, per un termini no inferior a dos anys. Si algú es negava a prestar-se li imposaven sancions com una multa de deu lliures, inhabilitació per ocupar càrrecs, etc. Cada poble havia de fer una aportació econòmica suficient per adquirir l'armament necessari i cobrir les compensacions per als milicians i les indemnitzacions per a les víctimes de la delinqüència. Per mobilitzar es tocava la campana.

En un document datat a Maella ens diu sobre el Matarranya: *"... la aigua i la de les fonts que hi ha a la ribera d'aquell, ha estat i és cristal·lina, prima i saludable ... i el peix del Matarranya és molt saborós ..."* i ens explica d'una gran riuada i crescuda que va venir l'any 1617 amb gran soroll i ímpetu, que estremia els ànims. És un any de quantioses pluges amb una gran riuada al Algar i destrucció de collites.

Dada curiosa del que es menjava l'any 1620 el tenim en els productes que s'obligava a tenir a l'arren-

datari d'una botiga de queviures propietat de l'Ajuntament de Calaceit. Eren els següents: moixama, bacallà, congre, sardines, tonyina en salaó, cigrons i altres llegums, oli, formatge, arròs, sal, espècies i taronges. A part d'això, a voluntat, podia tenir cartes, pilotes, corda, claus, plom de barra, en boles i en perdigons, i poques coses més.

Entre els diversos i més que simbòlics drets de l'Ordre figurava el de poder escollir i nomenar per al càrrec de Justícia de la Vila, algú que mereixés la seva confiança i alhora oferís qualitats per a l'exercici de la tasca; aquesta atribució era d'especial significació pel que fa a la ingerència de l'Ordre en les destinacions de la Vila, tenint en compte l'important d'aquest càrrec.

Una fonament al atribució del Justícia Local era la d'administrar-la en les ocasions que fos necessari, podent trucar per altra banda jutge del Concejo o Ajuntament del qual estava al front. Eren personatges de molt relleu i influència dins del municipi i en la seva primordial funció, de caràcter judicial, intervinent indistintament tant en les causes criminals com en les civils.

És Justícia de Nonasp, a 1620, Gabriel Altés.

Del 17 de març d'aquest any data el primer enterrament documentat (Càndida Soler) del cementiri de l'Església (casa i jardí parroquial actual). Es va seguir enterrant fins al 18 juliol 1856.

El 23 juliol 1622 és la primera vegada que es troba una mica escrit sobre l'Ermita de Sant Sebastià. Va ser en morir Quitèria Taverner que deixa encarregat se li diguin tres misses en ella.

El casament de Bartolomé Andreu, notari, amb Catalina Vallespir el 13 d'abril de 1624, va ser la primera que es va celebrar a Nonasp amb el Nou Manual del Dr. Pedro González de Mendoza, Arquebisbe de Saragossa.

En la Visita Pastoral que fa a la Parròquia de Nonasp el Visitador General de l'Arquebisbat de Saragossa el 3 gener 1625 mana que s'informi a les Confraries, les Butlles que tenen, perquè les aprofitin els seus confreres. Se'ls insta a més a que portin els comptes clars de cadascuna d'elles.

També es refereix al "delme" sobre el blat i altres grans, ja que sembla que era corrent amagar gra perquè en ser menor la collita, l'import del "delme" també ho fos. Referent a la pesca expressa el següent: *"ja que ens ha constatat i per pescar els clergues d'aquest lloc en un vedat que tenen de pesca, es dexa d'arrendar i perd en això la Vila molt interès, manem a aquests clergues no pesquin en dit vedat estant arrendat, sense llicència de l'arrendador, Jurats, sota pena de 30 sous."*

Així mateix, traïem d'ella, que era costum enterrar els sacerdots amb Casulla, i com aquestes eren

de la Parròquia, s'ordena als hereus de tres d'ells (Gabriel Altés, Juan Ferrer i Antonio Taberner) que facin altres o paguin 50 reals per cadascuna d'elles.

En ella, ens explica el sistema de guardar les almoines, les quals són recollides per un "bacinero", nomenat pels Jurats. Aquest, sense sortir de l'Església, les posarà en una caixa anomenada "cep" que només es podrà obrir amb dues claus. Una l'haurà dit "bacinero" i l'altra el procurador de l'Església. Ens diu que havia recollit d'almoina 9 escuts, els quals estaven destinats a fer un mantell per a La nostra Senyora.

En 1626 és Jurat Major a Nonasp Juan Turlan, i Mossèn Antonio Altés.

De 1627-1630 són anys d'escassetat i fam provocades per la sequera.

L'agricultura va començar a notar les conseqüències negatives dels conflictes bèl·lics amb les habituals seqüeles de destruccions i caiguda de la producció.

Van continuar tenint epidèmies com la pesta de 1629, 1631 i 1632, però sobretot van ser importants les de 1651 i 1654 amb la pèrdua d'una cinquena part de la població.

En la Visita Pastoral del 18 gener 1632, es mana fer alguns Ornaments per a l'Església, dient que hi ha necessitat d'ells i a més arreglar els calzes, cosa que succeirà molt freqüentment en posteriors visites, la qual cosa indica que no es feia cas o era una Parròquia pobra.

En 1634 és jurat de Nonasp Gabriel Altés.

L'enterrament més antic conegut a l'Ermita de Dosaigües és el de l'ermità Miguel Alcover el 28 de juliol de 1635. En 1638 és Mossèn de Nonasp Jaume

güent: *"El 8 de maig van pujar la Verge de les Dues Aigües i estar la terra en gran necessitat d'aigua quando de la van pujar estaven secs els blats, gairebé va estar a l'Església Major 27 dies i no va ploure i ha precisat Déu per intervenció de la mare que ... van granar els blats i va ser collita mitjana"*.

Les rogatives per demanar pluja eren un costum tradicional, molt antiga i molt estesa. Consistia en fer intervenir als Sants, Mare de Déu o Sant Crist per tal que es mostraran benèvols davant les pertinaces sequeres que sovint obstaculitzaven les bones collites. Primerament hi havia una novena, finalitzada la qual es procedia a la desfilada processional.

L'aixecament de Catalunya contra Felip IV i la consegüent Guerra dels Segadors (1640-1652), es deixa sentir a la nostra comarca. L'envergadura d'aquest gran i generalitzat conflicte va influir naturalment en els successos particulars aragonesos i nonaspins. Motiu fonamental del seu origen va ser el rebuig dels catalans a poder centralitzador del monarca Felip IV. La revolta de Catalunya involucrar als aragonesos que es van veure immersos de ple en el conflicte, amb el consegüent deteriorament de la pau i l'economia: contribució econòmica insostenible, manutenció i asil de les forces reals, escaramusses bèl·liques constants, disminució de la productivitat agrícola, etc. Tot aquest quadre, adornat amb la gran epidèmia (pesta) que va fer estralls entre la població, era presentat als francesos propiciant la seva política expansionista.

Els catalans, per oposar-se al poder central, van sol·licitar l'ajuda de França, que els va ser concedida gustosament, donada la seva política anti-austriacista. Són aquests circumstancials aliats els que en certa manera de prendre les nostres terres com a camps d'operacions. Cap de turc per a les escaramusses franc-catalanes d'una banda, i terreny abonat per al pas o estacionament de les forces reals, el Baix Aragó es va veure submergit en l'acció.

Aquest mateix any de 1640 els francesos destruiran el Castell, diversos edificis de la Vila i documentació quedant el lloc deshabitats per por a l'enemic.

En 1641 es decideix la mobilització general del Regne mitjançant l'aixecament de 4.800 homes que es mantindria fins 1643.

Cada poble aportava un soldat per cada 12 focs; Nonasp en tenir 55 focs aportaria en un primer moment quatre soldats. L'any 1642, després

La guerra dels segadors

Altés.

En 1640 Mossèn Jacinto Godía escrivia el se-

per cada 12 focs; Nonasp en tenir 55 focs aportaria en un primer moment quatre soldats. L'any 1642, després

del fracàs del mariscal La Mothe en la seva acció contra Tortosa, es va dirigir aquest cap a les terres frontereres a la dreta de l'Ebre, molt especialment les terres riberenques i confrontants al riu Matarranya, que no quedarien exemptes de pillatge i perills .

La manca de mitjans, la indefensió i la por a una invasió dels franc-catalans va induir als llocs de la dreta de l'Ebre pròxims a Catalunya a remetre a la Diputació del Regne, cartes en què informaven de la seva situació fent ostensibles peticions de socors. Així el 16 d'abril els jurats de Calaceit i altres llocs d'aquesta frontera, en un petit memorial feien patent l'estat d'indefensió en què es trobaven amb la consegüent demanda de socors.

D'altra banda eren molt freqüents les correries dels francesos per aquestes comarques sense que hi hagués manera d'impedir: *".. les alteracions que cada dia es fan a la frontera són grans, robant guanyats gruixuts i menuts, i prenent gent; que la gent es cansa de tolerar i així se li suplica a vostra senyoria ens enviïn ordre per poder-nos governar i guardar ..."* Així s'expressaven els veïns de Massalió en carta enviada a la Diputació.

En qualsevol cas era escàs l'auxili que podien tenir aquestes comarques, ja que l'exèrcit de la Monarquia es debatia en terres tarragonines i en prestar la seva ajuda a Perpinyà. D'altra banda eren escassos els soldats del servei que el Regne havia aixecat i que s'en-caminaven cap a aquestes terres, d'una manera desordenada, ja que la irregularitat de les pagues, la manca freqüent dels seus caps, així com l'actitud indisciplinada dels homes, restava bona part de l'eficàcia, sempre en perjudici dels llocs on es trobaven allotjats els soldats.

Al socors als llocs d'aquesta frontera va obrar amb gran valor el capità Juan Indurain, que amb els homes que va enviar Casp i amb els que per la seva voluntat es van oferir, va rebutjar els intents de l'enemic sobre Nonasp i Favara, així com els d'altres llocs.

Cap al 15 maig 1643 entrava l'exèrcit francès amb 1500 cavalls, tres mil infants francesos i 1500 catalans. Després de conquerir Batea, el francès arribava a Maella. Va marxar a Massalió, lloc en el que va cremar el molí, així com unes cases que estaven als afores. Una part de l'exèrcit es va dirigir cap Nonasp, lloc de trenta cases i una mica defensat; un cop allà i després de matar a uns deu, es van tornar. Una altra part va marxar cap a la Vall del Tormo i de tornada a Batea, van saquejar els llocs de Lledó i Arenys.

Tot això pot donar una idea del que per aquesta zona van poder suposar els esdeveniments bèl·lics d'aquest any, les accions estaven motivades entre altres coses per la necessitat de buscar queviures i su-

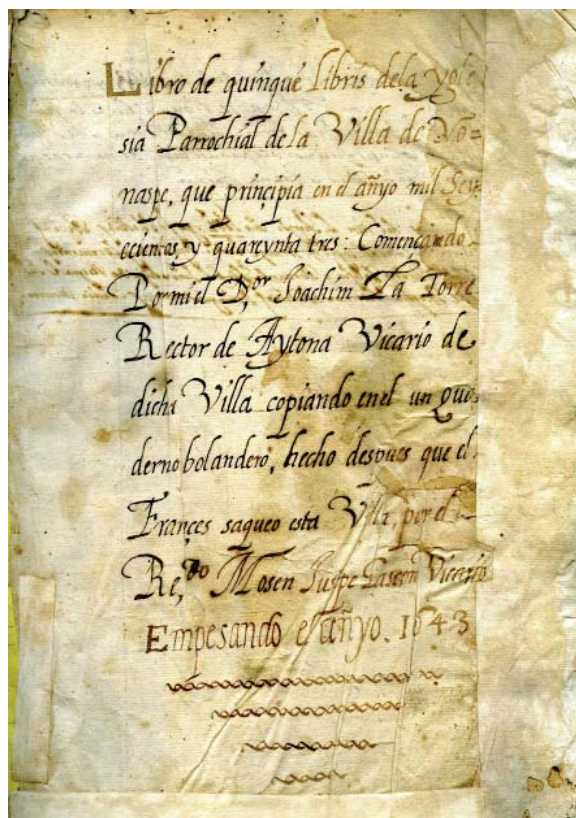
port amb què proveir els soldats francesos i les lleves catalanes.

La primera pàgina del Tom II de *Quinquis Libris* de l'Arxiu de la Parròquia de Nonasp (1643-1713) diu així: *"Libris de Quinquis Libris de l'Església Parroquial de la Vila de Nonasp, que principia l'any mil seyscientos quaranta-tres començat per mi el Dr. Joaquín Latorre, rector d'Aitona Vicari d'aquesta Vila copiat d'un quadern volander fet després que el francès va saquejar aquesta Vila, pel Rd. Mossèn Jusepe Gascón, Vicari."*

De nou els trobem en Favara amb part de les seves forces, i en aquesta població es van acarnissar amb acarnissament, incendiant molta part del terreny i capturant als que s'havien acollit a l'Església; més un ancià del poble va ser degollat. D'aquí passen a Maella, tornant a desallotjar el poble i requisant 500 cafissos de blat i gairebé el mateix nombre d'oli i vi.

El 19 maig 1643 s'enviava des Maella a la Diputació del Regne la següent carta demanant ajuda per a aquesta zona:

"Senyories, en totes les ocasions en què se'ns ha ofert el avisar dels designis de l'enemic, hem donat avis perquè com Pares nostres de tot el Reyno, ens socorrin en necessitats i no permetin que aquesta frontera es vegi

Llibre "Quinquis libris" 1643

en l'estat de la de Montsó. Hem avis que l'enemic té a la part aquí del riu, en els llocs de la Castellania, 6.000 infants i 1.500 cavalls, i que les places que la seva Majestat tenia ocupades a la Castellania estan assetjades. Aquí estem nit i dia amb les armes a la mà esperant que

vinguin els enemics a la Vila, però no tenim gent del Rei, i així tenim poca defensa.”

El 10 juny 1643 es produeix un atac contra Maella (cremen el seu castell i 50 cases), Queretes i Calaceit. Arran d'aquesta connexió, els llocs circumdants es van inquietar fins a tal extrem que tots es van afanyar per a la defensa i la cura dels pobles i zones de la frontera: es van fer trinxeres, nous fossats, i en els llocs on tenien castell o casa forta es van posar rastells, fortificant de la millor manera possible.

En aquestes circumstàncies, els caspolinos demanaven socors i donaven informació a la Diputació del Regne, en els següents termes:

“És tanta la crueltat, amb que l'enemic tracta als naturals, d'aquesta frontera que ens obliga a donar compte i raó a V. S. doncs veiem que han cremat i saquejat les viles de Calaceit, Favara, Nonasp, Maella i altres llocs, i que aquí estem amb notable perill doncs arriba als nostres termes fent correrries la cavalleria.”

Un altre motiu que venia a complicar les possibilitats defensives de la zona, es trobava en el deficient subministrament de les armes del Regne, corresponent a unes possibilitats econòmiques molt febles.

Nonasp en ocasions es va veure incapaç pel que es veu de complir amb les reiterades peticions que als pobles se'ls feia. En una relació de llocs d'Aragó que no havien lliurat la totalitat o una part de la gent que els corresponia, realitzada el 30 d'agost de 1643, figurava Nonasp amb set persones, Favara amb dotze i Maella amb divuit. Un dels motius que pogués fer onerosa i pesada la recluta d'homes en els pobles fronterers, sens dubte, seria la urgent necessitat de no desprendre dels seus propis homes, als que necessitarien en cas de la pròpia defensa de la plaça.

Aquest mateix any i a causa de la guerra i la sequera hi ha escassetat d'aliments, el que fa pujar els preus. El vi es pagava a 2 lliures o 40 sous en les tavernes; el blat a 10 lliures la càrrega; una gallina costava 20 sous, i la carn de cabra a 6 sous.

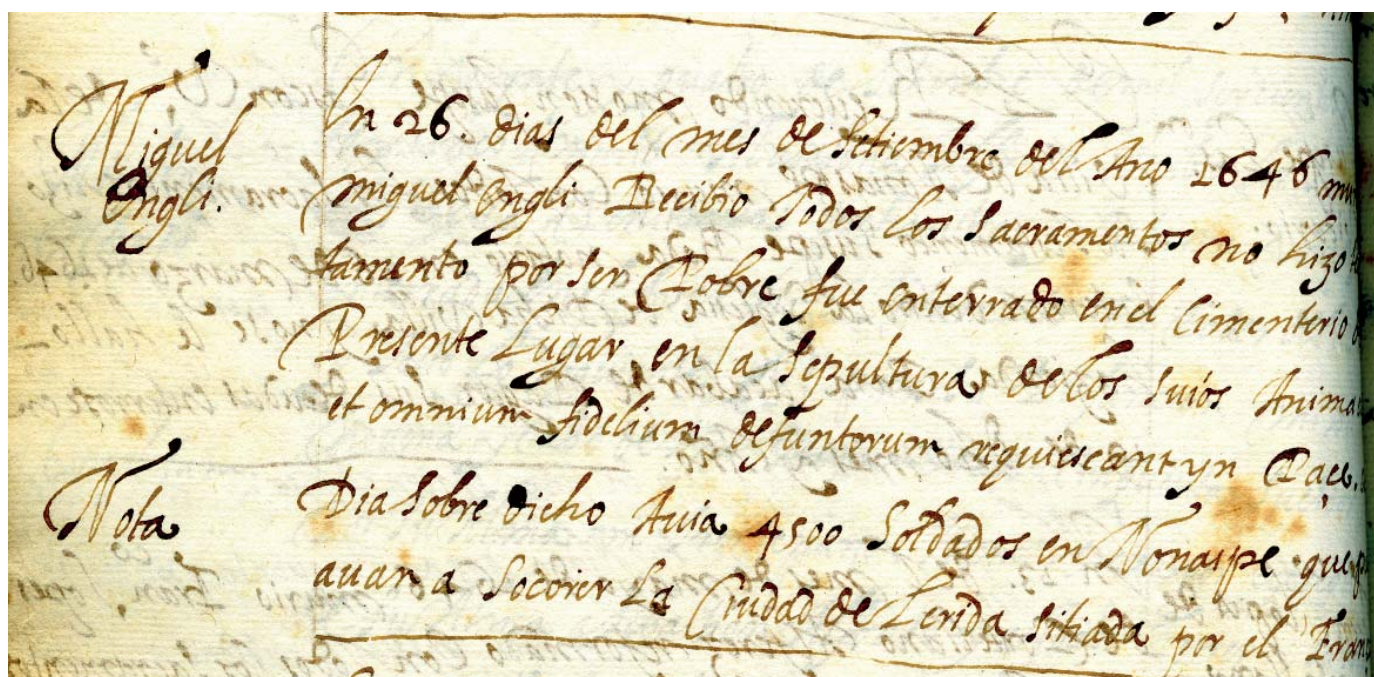
En la Visita Pastoral de 1643, ens assenyala el costum de fer “Esquellots i Brana” per casar-se alguns i els amenaça amb una multa de 30 sous. També amenaça amb multa de 6 sous al qual s'embrutés al Cementiri (al costat de l'Església).

Joan Altés era el Justícia de Nonasp.

El dia 26 setembre 1646 està anotat pel Vicari de Nonasp en el llibre de defuncions el següent: “El dia sobredit avia 4.500 soldats en Nonasp que passaven a socórrer la ciutat de Lleida pel francès”. Però no només van haver de passar, sinó també portar amb ells a alguns veïns de Nonasp com a soldats, ja que uns mesos després es diuen les misses de difunts per les ànimes de Pere Giner, Juan Cochi i Antonio Ràfels, i diu que van morir a la Guerra, al socors de Lleida, contra el francès que la tenia assetjada i es va donar la Batalla el dia de la Presentació de la Mare de Déu (24-XI-1646), i que amb la seva intervenció va quedar derrotat l'exèrcit francès, i General de l'Armada d'Espanya, el Marquès de Laganés.

L'any 1648 es produeix l'incendi de Nonasp pels francesos cremant tots els documents. En pergamí no hi ha més que minvats esquinçalls de dues escriptures fetes a la primera meitat del segle XVI, bé que encara serveixen per declarar que l'Ordre dominadora proveïa a la Notaria de Nonasp, ja que els notaris respectivament autoritzants veïns de Nonasp, diuen la fe per autoritat del Capellà d'Amposta.

Però potser hagi d'atribuir a l'any 1649 el més

Del llibre de defuncions. Dia 26 de setembre de 1646

Del llibre de defuncions. Mateo Ferrada va morir el 29 d'agost de 1949

nefast de la història nonaspina en el procés d'aquesta guerra, si no menteix un paper d'aquella època que deia:

“El 13 setembre 1649 avisaven per carta als Jurats de Maella i Massalió haver sabut per un presoner de Favara fugat dels francesos que l'enemic havia caigut la nit passada sobre Nonasp, i que en aquell moment que eren les set, es sentien lluitar.”

Pel llibre de defuncions de l'Arxiu de la Parròquia sabem que aquest mateix dia va morir Mateu Alaña, d'una escopetada dels francesos. Uns dies abans el 29 d'agost, va morir Mateu Ferrada també d'una escopetada que li van tirar uns francesos que van venir a robar del lloc de Flix.

Els pobles es avisaven mútuament d'aquest perill, animant a sortir amb gent a destorbar els plans enemics. En aquells dies les efemèrides tristes abundaven. Durant la guerra la maleïda pesta negra, transmesa als humans per un bacil a través de les rates i puces; es tornava més virulenta encara per causa de la brutícia i desnutrició.

L'Ordre de l'Hospital utilitzava el Castell de Nonasp com a hospital, com ho proven els diversos individus que en la seva nota de defunció figura que van ser portats de diferents pobles de la comarca a l'Hospital de Nonasp. Acollià no només als malalts pobres del poble, sinó també els pelegrins i captaires, en moments de guerra i misèries col·lectives com la pesta negra. Un altre gran contingent de forasters el teníem amb les tropes d'ocupació. Molts d'aquests soldats eren atesos per malaltia, ferides de guerra o accidents.

Fora del poble estaven “les cabanes dels pobres” on s'internaven als que estaven contagiats de lepra, pesta i altres malalties infeccioses amb l'intent d'evitar la seva propagació. La gent del poble malalta, amb pesta, ferida o accidentada, moria tranquil·lament a casa assistida pel metge, cirurgià o llevadora.

Sota aquest signe van anar transcorrent els mesos fins a l'any 1650, en el qual, les tropes felipistes

anaven a conquerir definitivament les places de Flix, Miravet i Tortosa.

En aquest any Nonasp tenia 55 focs, calculant la població en 275 habitants. Els focs en els documents oficials, en general, en ser presos per impostos, els pobles solien re-

baixar una mica les dades per pagar menys, i per tant, en els registres Parroquials en aquesta època, no solien apuntar avortaments i morts en néixer, el que ens dóna un nombre una mica inferior al real.

L'any 1652, D. Juan José d'Àustria, conqueria Barcelona, posant amb això fi a aquesta guerra.

En la Visita Pastoral del 4 d'octubre, posa: *“Porquesto per les invasions dels enemics s'han perdut les instruccions i memòries dels que són costum celebrar a l'Església”* i ens diu que en Nonasp hi ha un mal costum de jugar als jocs de pilota, cartes i ballar mentre se celebren els divins oficis.

En 1653 és Jurat Major de Nonasp, Bartolomé Taverner.

En l'exposició de la Vila de Casp al Rei Felip IV en el sisè punt diu: *“Quan es va manar formar un altre exèrcit per a defensa del Regne, va allistar la Vila 800 homes, comprant-los armes a tots, i va ser de tan gran importància que va ser rebutjat l'enemic a Nonasp, Favara i altres llocs, amb els reforços d'aquesta Vila, en la qual es va mostrar el valor del esforçat capità Juan Enduran, com és notori.”*

En la Visita Pastoral del 15 abril 1656 s'escriu el següent: *“Per quant se'ns ha fet relació dels llibres dels Llegats Peus fundats al lloc de Nonasp, i s'ha perdut perquè se'ls va emportar l'enemic quan va envair aquest lloc.”*

El 12 de maig de 1658, en morir Joan Turlan, que en fer testament davant el Vicari Isidro Comas (era costum testar davant el Vicari quan no hi havia notari), entre els diversos llocs on deixa manat es diguin misses per la seva ànima, diu: *“Deu misses a la Capella de La nostra Senyora de les Dos Aigües”*.

Un descendent dels Turlan, José María Turlan, arriba a Cirurgià de SM el Rei Josep i reivindica la Infanzonía en 1823, per a ell i els seus descendents. Els actuals de Madrid, són els fills del Marquès de Saliquet.

En la Visita Pastoral de 1659 se cita que a l'Es

Mateo
 Alaña
 En 13 dias del mes de Setiembre del año 1649
 Murio Mateo Alaña Manco de Maria Pastor
 del enemigo frances y fue su muerte de una escotada
 por el Sr. Niogun. Sacramentos por ser de sepulchro
 su muerte ordo de por su esposa y el Sr. Thomas
 marbous del tenor siguiente
 Yo para su defuncion novena y cabo de Año 50 q
 mas se funde por su Alma en la Iglesia de
 nonasp dos Missas cantadas perpetuas
 se funde por el Alma de Sepada de Mossenat
 Alaña una missa cantada perpetua en la Iglesia de nonasp
 se funde por el Alma de Aurora Andue su
 madre otra missa cantada perpetua en la Iglesia de nonasp
 se funde por el Alma de su Aguela Pedro Ala
 dia una missa cantada perpetua en la Iglesia
 de nonasp
 se funde otra missa cantada por el Alma de
 su Aguela Isabel Martin en la Iglesia de nonasp
 se digan tres missas de cada una de las cosas por
 cada uno de los nombrados semel tantum
 se digan un benedictio para cada uno por el Alma
 de cada uno de los nombrados en este testamento

Del llibre de defuncions. El 13 de setembre de 1649 es va morir Mateo Alaña

glésia de Sant Bartomeu hi ha les Confraries de la Verge del Rosari, Àngel Custodi, Sant Miquel i Sant Bartomeu.

En 1668, Joan Andreu, és Jurat Major. En la Visita Pastoral d'aquest any s'indica que cal renovar una campana que està trencada. També s'assenyala que Juan Gómez Prunel, va deixar en morir en el seu testament que es fundés a la mort de la seva dona 1 Capellania.

El 1 juny 1671 es puja la imatge de la Mare de Déu a la Vila amb motiu d'una gran epidèmia.

En 1675 hi enfrontament entre els Jurats de Nonasp i Favara a conseqüència del pagament del menjar que es va celebrar a Favara pels visitants, que no volen pagar. Al març d'aquest mateix any es realitza una Visita Pastoral.

En paper es conserva la notícia que en 1681 "a causa dels mals temps d'invasió que va fer el francès, de

crema de cases i menyscapte dels seus veïns" hi va haver de venir el municipi a una concòrdia amb els seus creditors en què va aconseguir rebaixar en la proporció de 20 lliures a 8, les pensions pagadores per aquell.

En la Visita Pastoral de 1682 entre altres coses diu: "fondre la campana que està trencada, posin clau en el forrellat del cementiri i una barra de ferro o fusta perquè estigui amb seguretat, i facin portes principals per a aquesta Església". En una altra part s'autoritza als feligresos de Nonasp a treballar els dies de festa, bé que posa la condició que cal demanar al Vicari de la localitat i que no es permet entrar a l'Església "amb els cabells lligat" (amb cachirulo).

El dia de Dijous Sant de 1684 s'inaugura la campana Portomeva-Bàrbara sent Mossèn Mateu Altés (1684-1692).

De 1689 és l'ordre que no es posin a diversos fills el mateix nom, encara que

els anteriors hagin mort, ja que després és fàcil que s'ocasionin confusions. Es recomana als nuvis no entrar a la casa de les núvies.

Sent Jurats de Nonasp, Bernardo Andrés i Juan Taberner, es va concertar amb Jaume Nogués Català d'origen francès i casat amb la nonaspina Luisa Ortigues Turlan la construcció del retaule major de la parroquial de Sant Bartomeu per la quantitat de 315 reals de vuit.

En 1690 Nonasp estava ja sobre alguna cosa més dels 400 habitants i s'estava recuperant de la guerra. A l'any següent es va concertar amb Pedro Velilla per daurar el retaule major per set anys de primacia. Es va inaugurar el 19 octubre 1692 amb grans festes sent Jurats Jayme Turlan i Miguel Andrés. Seria destruït durant la Guerra Civil de 1936.

En la Visita Pastoral de 1694, tracta de resol-

Dijo el Sr. D. Mateo Altés Vicario de Nonasp en el principio de la
Quaresma fize guardar de todas las personas de Comunión del lugar
que cumplieren todos bien y fielmente con los dos preceptos Eclesiasticos
asaber el Confesar y Comulgar. en fe de lo qual he firmado de mi mano
en Nonasp a 15 de Abril año 1690. D. Mateo Altés Vic.

Mossèn Mateo Altés. Del llibre de l'estat de les ànimes de la parròquia de Nonasp
dre el problema que la Confraria de Sant Bartomeu i
la de l'Àngel Custodi celebren junts menjars, la qual
cosa ha ocasionat disturbis i amenaça a ambdues.